

**ΑΠΟ ΤΗΝ «ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑ» ΣΤΗΝ «ΚΩΛΛΕΤΟΚΡΑΤΙΑ»-ΚΟΜΜΑΤΟΚΡΑΤΙΑ.
ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΝΔΗΜΙΚΗΣ ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ**

Διονύσιος Τσιριγώτης
Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιώς/
Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το αξονικό ερώτημα και ταυτόχρονα το διηνεκές πρόβλημα στην ιστορική διαχρονία του νεοελληνικού κράτους συνέχεται με την απουσία μιας συγκροτημένης πρότασης εσωτερικής-εξωτερικής πολιτικής για την πλήρωση των στοιχειωδών αναγκών της ελλαδικής κοινωνίας και του εξελλαδικού έθνους. Μιλώντας με αριστοτελικούς όρους, το ερώτημα αποκρυσταλλώνεται στο γιατί οι μετέχοντες της πολιτικής κοινωνίας δεν κοινωνούν του συμφέροντος. Η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα είναι διττή: Από τη μια πλευρά προτάσσονται οι φορείς της πολιτικής εξουσίας και ελέγχονται για το εάν και σε ποιον βαθμό προάγουν την ευδαιμονία και επιδιώκουν την ύψιστη αυτάρκεια για την κοινωνία τους. Από την άλλη πλευρά διερευνώνται τα συστατικά στοιχεία της κοινωνικής και πολιτικής δομής υπό το μέτρο των τεσσάρων Πλατωνικών αρχών που την καθιστούν ενάρετη: σωφροσύνη, ανδρεία, σοφία και δικαιοσύνη.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ

Ελλάδα, κομματοκρατία, πολιτική, κοινωνία

1. Εισαγωγή¹

Αναδιφώντας στην ιστορική διαδρομή του νεοελληνικού κράτους, ένα ειδοποιό και προσδιοριστικό στοιχείο αναδεικνύεται σε διαρκή σταθερά και αέναο πρόβλημα του ενδοκρατικού κοινωνικοπολιτικού συστήματος. Πρόκειται για την απουσία μιας συγκροτημένης πρότασης εσωτερικής-εξωτερικής πολιτικής για την πλήρωση των στοιχειωδών αναγκών της ελλαδικής κοινωνίας και του εξωελλαδικού έθνους. Με αριστοτελικούς όρους μιλώντας, το ελληνικό πρόβλημα αποκρυσταλλώνεται στο γιατί οι μετέχοντες της πολιτικής δεν κοινωνούν του συμφέροντος. Η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα είναι διττή και συνεχεται με την ποιότητα των φορέων της πολιτικής εξουσίας –«κατ' άρετην διαφέροντες», οι ενάρτεροι δηλαδή, που επιδεικνύουν σωφροσύνη, ανδρεία, σοφία και αποδίδουν δικαιοσύνη (Πλάτων, Πολιτεία 427e10) και το συμφέρον το οποίο υπηρετούν –ευδαιμονία-αυτάρκεια για την κοινωνία τους (Πολιτικά 1293b και 1307a9).

Ως εκ τούτου, δεν είναι απορίας άξιο το γεγονός ότι η Ελλάδα, για ακόμη μία φορά (μετά από την περίοδο 1898-1978), τίθεται σε καθεστώς διεθνούς οικονομικού ελέγχου-επιτροπείας, εφόσον οι μετέχοντες της πολιτικής κοινωνίας δεν άρχουν με βάση το κοινό συμφέρον. Αντίθετα, κυβερνούν με γνώμονα το ιδιοτελές συμφέρον, προσβλέποντας στην κατοχή του κράτους, μέσω της νομής του δημόσιου πλούτου για την εξυπηρέτηση μικροπολιτικών σκοπών. Η «κωλλετοκρατία»-κομματοκρατία, δηλαδή η αναγόρευση της πολιτικής λειτουργίας σε άθλημα κατάκτησης-ιδιοποίησης² του κράτους για την ικανοποίηση ιδιοτελών-μικροπολιτικών στόχων, αναδεικνύεται σε παθογένεια του ενδοκρατικού κοινωνικοπολιτικού συστήματος. Η παθολογία αυτή εκκινά κατά την περίοδο της Οθωμανοκρατίας, με τις περιπτώσεις αυτονομής της πολιτικής εξουσίας της προεστικής τάξης από τα κοινά, και κορυφώνεται με τη δολοφονία του πρώτου Έλληνα κυβερνήτη, Ιωάννη Καποδίστρια. Απόληξη της εξέλιξης αυτής είναι η «άλωση» των κοινωνικοπολιτικών δομών από τους φορείς του προυχοντισμού-κοτζαμπαδισμού και ο παραμερισμός-εξοβελισμός της εξωελλαδικής αστικής τάξης από το ελλαδικό κράτος. Οι όροι που συνώθησαν στην πολιτική, κοινωνική και οικονομική ηγεμονία των εντολοδόχων της πολιτικής λειτουργίας, αν και αναπτύσσονται εμβρυακά κατά την περίοδο της Οθωμανοκρατίας, θεμελιώνονται και γιγαντώνονται κατά την περίοδο της Βαυαροκρατίας-βασιλείας του Όθωνα. Με την εισαγωγή του νεοελληνικού κράτους στον νεότερο κανόνα, αναφύονται οι ικανές και αναγκαίες συνθήκες

¹ Μέρος των εξόδων για την παρουσίαση του παρόντος άρθρου καλύπτεται από το Κέντρο Ερευνών του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

² Η ιδιοποίηση της πολιτικής και κατ' επέκταση του κράτους αποκρυσταλλώνεται στον διαφορισμό μεταξύ του εντολέα και του κατόχου της πολιτικής λειτουργίας, εδραζόμενη στην «αντιπροσωπευτική αρχή ή που περιέχει μίαν έστω αναφορά σε έναν δικαιούχο της πολιτικής άλλον από τον πραγματικό της κάτοχο (νομέα της πολιτικής διαδικασίας)». Βλ. Κοντογιώργης 2007: 745.

για την ιδιοποίηση της πολιτικής από τους κομματικούς σχηματισμούς μέσω της αυτονόμησής τους από την πολιτική κοινωνία και τη μετάθεση της τελευταίας στην περιοχή της ιδιωτείας³.

Υπό το πρίσμα της ανωτέρω προβληματικής θα επιχειρήσουμε να περιγράψουμε και να ερμηνεύσουμε τα αίτια-αιτιατά του φαινομένου της κομματοκρατίας⁴. Αναλυτικότερα το μεθοδολογικό σχήμα της μελέτης μας οριοθετείται εντός του ενδοκρατικού πλαισίου διαμόρφωσης-εφαρμογής της πολιτικής σε συνάρτηση με τη διαλεκτική της σχέση με την κοινωνία πολιτών και το μέτρο επιρροής των φορέων της πολιτικής εξουσίας. Με διαφορετικά λόγια, το πεδίο της έρευνας συντίθεται στη σχέση εντολέα-εντολοδόχου και ευρύτερα στη διασύνδεση του πολιτικού με το κοινωνικό γεγονός.

Για να γίνει ευρύτερα κατανοητή η εξέλιξη αυτή κρίνεται σκόπιμη η ανάλυση του περιεχομένου της νεωτερικής έννοιας της δημοκρατίας, η οποία εξισώνεται-εξομοιώνεται με την ύπαρξη και λειτουργία του κοινοβουλευτικού πολιτικού συστήματος⁵. Το γεγονός αυτό εγείρει μια σειρά διλλημάτων-προβλημάτων τόσο σε αναφορά με τη συνολική άρθρωση της πολιτείας, όσο και ως προς το μέτρο της πολιτικής της αποτελεσματικότητας.

Εκκινώντας από την αφετηριακή ανάγνωση του πολιτικού γινομένου της νεωτερικότητας, ως προς την έννοια της δημοκρατίας, δύναται να αποκρυσταλλωθεί η κατάλυση της θεμελιακής της ιδιοσυστασίας (δηλαδή η οργάνωση των πολιτών σε δήμο για την άσκηση εξουσίας-αυτοκυβέρνηση), με απότοκο την ιδιοποίηση της πολιτικής εξουσίας/κράτους από τις πολιτικές δυνάμεις/κόμματα. Αναλυτικότερα, η νεωτερική έννοια της δημοκρατίας ταυτίζεται με το κοινοβουλευτικό πολιτικό σύστημα, αναγνωρίζοντας την ύπαρξη-λειτουργία των πολιτικών κομμάτων ως τον θεμελιώδη-αποκλειστικό θεσμό για την ανάληψη και άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Κατά τούτο, η σύμμεξη της πολιτικής με το κομματικό φαινόμενο, όχι μόνο διαστρεβλώνει τον εννοιολογικό προσδιορισμό και τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της δημοκρατίας,

³ Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε ότι εκφάνσεις της συγκεκριμένης προβληματικής (ιδιοποίηση της πολιτικής εξουσίας) εντοπίζονται και κατά την περίοδο της Οθωμανοκρατίας, στις περιπτώσεις εκείνες που συνεχονται με την εξουσιαστική αυτονόμηση της προυχοντικής-προεστικής τάξης μέσω της αποδυνάμωσης «των ερεισμάτων πολιτικής αυτονομίας του κοινοτικού πληθυσμού». Αναλυτικότερα, βλ. Κοντογιώργης 1982: 260, 299-304.

⁴ Εκτενέστερα για την έννοια-λειτουργίες της κομματοκρατίας, τις καταβολές-θεμελιακές της συνιστώσες και τον ρόλο της ως «κινούν αίτιο» του νεοτερικού πολιτικού συστήματος, βλ. Κοντογιώργης 2007: 689-713.

⁵ Η κλασική έννοια της δημοκρατίας «ως συνολικό διακύβευμα της ελευθερίας» προεπιτάσσει την ολοκληρωτική αυτοκαθοριστική δυνατότητα του ατόμου (του μη άρχεσθαι υπό μηδενός, Αριστοτέλης Πολιτικά. 1317b) ως πολίτη-μέλους δηλαδή της κοινωνίας. Ως πολιτικό σύστημα η δημοκρατία προϋποθέτει την μεταβίβαση της καθολικής πολιτικής αρμοδιότητας στον δήμο-κοινωνία, ο οποίος επενδύεται το πολιτικό σύστημα για να την ασκήσει. Συναφώς η σχέση κοινωνίας-πολιτικής είναι αδιαμεσολάβητη, χωρίς δηλαδή κάποια εξουσιαστική διαφοροποίηση, με συνέπεια η δημοκρατία να απολήγει στην «απόρριψη της εξουσίας», εφόσον η τελευταία «όπου συντρέχει, απομειώνει ανάλογα την ελευθερία» (Κοντογιώργης 2007: 763).

εξισώνοντάς την με την έννοια της αντιπροσώπευσης, αλλά κυρίως με το να νομιμοποιεί τα πολιτικά κόμματα σε μοναδικούς και αποκλειστικούς φορείς της πολιτικής λειτουργίας, συνωθεί στην «πολιτική ηγεμονία του κομματικού κατεστημένου»⁶ μέσω της ιδιοποίησης του κράτους και του δημόσιου πλούτου.

Πως ορίζεται όμως και ποια είναι τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας υποκειμένων για να αναγνωρισθεί ως πολιτικό κόμμα⁷; Σύμφωνα με το γράμμα της ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, στα προσδιοριστικά κριτήρια, που ανάγουν μια ομάδα υποκειμένων σε πολιτικό κόμμα, εγγράφονται η οργανωτική δομή, το ευδιάκριτο ιδεολογικό πλαίσιο, η λαϊκή νομιμοποίηση/υποστήριξη, η άσκηση ελαχίστων κανονιστικών λειτουργιών-εκλογική καμπάνια, επιλογή υποψηφίων, κ.ά.⁸ Ως εκ τούτου τα «κόμματα είναι οργανώσεις που, εν ονόματι της προώθησης της ιδεολογικά φορτισμένης πολιτικής τους πρότασης (προγράμματος), προσπαθούν να αποσπάσουν τη λαϊκή συγκατάνευση (εκδηλωμένη κυρίως, με εκλογές), ώστε να καταλάβουν την εξουσία ή, τουλάχιστον, να συμβάλουν στη διαμόρφωση των γενικών προσανατολισμών της»⁹.

Με όχημα τον αξονικό στόχο των πολιτικών ομάδων συμφερόντων για την κατάληψη της εξουσίας και τη «διασφάλιση δημοσίων αξιωμάτων στα μέλη τους», το ερώτημα που τίθεται προς εξέταση στις αμέσως επόμενες γραμμές είναι, εάν η ύπαρξη των κομμάτων συνιστά «μια κακοτυχία» για το ελληνικό έθνος ασυμβίβαστη με το συλλογικό-δημόσιο συμφέρον¹⁰. Το γεγονός ότι εξ υπαρχής, η προεστική ολιγαρχία θα αναγνώσει την πολιτική ως αποκλειστικό και προνομιακό πεδίο δράσης της, για την επίλυση των ιδιοτελών προβλημάτων της και συνάμα ως μέσο παρεμπόδισης της οιασδήποτε συμμετοχής της ελληνικής εξωελλαδικής αστικής τάξης στην ελληνική πολιτεία, συνηγορεί στην καταφατική μας απάντηση.

⁶ Κοντογιώργης 2012: 21.

⁷ Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει ο Γρηγόριος Δαφνής: «Εις την σύγχρονον εποχήν η εξουσία ασκείται υπό της ηγεσίας των ενώσεων ατόμων, αι οποίαι απεκλήθησαν πολιτικά κόμματα. [...] αποτελούν ουσιώδη όργανα της κυβερνήσεως, χαράσσουν, νομίμως, την κατεύθυνσιν της πορείας των πολιτικών πραγμάτων και είναι προικισμένα, είτε κατ' έθιμον, είτε βάσει γραπτών κανόνων δικαίου, με ειδικά δικαιώματα, [...]. Δι' αυτό και το σύγχρονον κράτος είναι κομματικόν» (Δαφνής 1961: 7).

⁸ Βλ. σχετικά Chambers 1963; Διαμαντόπουλος 1993: 36, υποσημ. 16.

⁹ Βλ. Διαμαντόπουλος, 1993: 61. Ο Γρηγόριος Δαφνής προτάσσει τον ορισμό του CarlFriedrich ως τον πλέον ερμηνευτικό για την φύση των πολιτικών κομμάτων. Ως πολιτικό κόμμα ορίζεται μια ομάδα ατόμων που διαθέτει σταθερή οργάνωση και έχει ως αντικειμενικό σκοπό την κατάληψη ή διατήρηση της εκτελεστικής εξουσίας προς όφελος των ηγετών του, καθώς και την αποκόμιση – μέσω της πολιτικής του κυριαρχίας– υλικών και πνευματικών αγαθών και πλεονεκτημάτων (Friedrich 1958: 450; Δαφνής 1961: 8).

¹⁰ Petropoulos 1985: 13.

2. Μακροϊστορική επισκόπηση του κομματικού φαινομένου στο νεοελληνικό κράτος

Ποια είναι όμως η χρονική αφετηρία εμφάνισης του κομματικού φαινομένου στη νεότερη Ελλάδα και ποιες οι θεμελιώδεις-γενεσιουργές του αιτίες; Αν και το σύνολο των μελετών, γύρω από τη χρονική εμφάνιση των πολιτικών κομμάτων στον ελλαδικό χώρο, είναι εξαιρετικά αμφίσημο, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τα πρώτα σημεία ύπαρξής τους περί τα μέσα της περιόδου της ελληνικής παλιγγενεσίας¹¹. Τα πρώτα αυτά «ξενικά κόμματα» μορφοποιήθηκαν κατά την Καποδιστριακή περίοδο και ολοκλήρωσαν τον βίο τους, με την έξωση του Όθωνα από την Ελλάδα, το 1862¹². Τα προσδιοριστικά τους χαρακτηριστικά νοηματοδοτούνται από τις εσωτερικές διαιρέσεις της ελλαδικής κοινωνίας (τόσο κατά την επαναστατική όσο και τη μετέπειτα περίοδο) και ακολουθούν κοινωνικοοικονομικές, γεωγραφικές και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις. Οι πρώτες αναδεικνύονται στην αντιπαράθεση του πολιτικού και στρατιωτικού στοιχείου, οπλαρχηγοί και γαιοκτήμονες-προεστοί. Οι δεύτερες καταδεικνύουν το τοπικιστικό στοιχείο το οποίο συνοδεύεται με την εξαρτησιακή τους λογική. Συγκεκριμένα, τα τρία ξενικά κόμματα θα χωροθετηθούν στα τρία γεωγραφικά τμήματα του επαναστατημένου ελλαδικού ελληνισμού. Οι νησιώτες θα συγκροτήσουν το Αγγλικό κόμμα, ενώ στην περιοχή της Ρούμελης θα κυριαρχήσει το Γαλλικό και στην Πελοπόννησο το Ρωσικό.

Ακολουθεί η περίοδος των «προσωπικών κομμάτων», (1862-1909), όπου χαρακτηρίζεται από τη συγκρότηση δύο μεγάλων κομματικών σχηματισμών – πεδινοί και ορεινοί– παράλληλα με τη δημιουργία πολλών μικρών κομματικών σχηματισμών. Σημείο καμπής στην περίοδο αυτή είναι ο πόλεμος του 1897 και τα παρεπόμενα του κινήματος στο Γουδί με την εισαγωγή της εξωελλαδικής αστικής τάξης στην πολιτική ζωή του ελληνικού κράτους. Αναλυτικότερα, η συγκρότηση του κόμματος των Φιλελευθέρων και η ανάληψη της πολιτικής διακυβέρνησης της χώρας θα οδηγήσει στη συσπείρωση του συνόλου της κομματοκρατίας στην «αντιβενιζελική» αντιπολίτευση, και στην ιδεολογική πόλωση της ελλαδικής κοινωνίας γύρω από το συμπαγές διπολικό πολιτικό σύστημα. Η τρίτη αυτή περίοδος (1909-1936) οριοθετείται από τη συγκρότηση του κόμματος των Φιλελευθέρων, και τη συσπείρωση των «παλαιών» κομμάτων σε μια «ετερογενή 'αντιβενιζελική' αντιπολίτευση, η οποία μέχρι το 1915 κατάφερε να ενισχυθεί με την προσέλευση νέων στελεχών και ψηφοφόρων»¹³.

Εν ολίγοις, ο «όρος 'πολιτικό κόμμα' στην Ελλάδα του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα συνίστατο σ' ένα σύνολο ανθρώπων, κοινής συνήθως γεωγραφικής

¹¹ Κατά τον Δαφνή (1961: 20, 26, 51), πριν από την εγκαθίδρυση του συντάγματος, την 3^η Σεπτεμβρίου 1843, δεν υφίστανται κομματικοί σχηματισμοί. Τα κόμματα θα αποκτήσουν επίσημη νομική αναγνώριση με τον νόμο 3363 του 1926, όπου καθιερώνεται η απλή αναλογική ως εκλογικό σύστημα.

¹² Petropoulos 1985: 11.

¹³ Hering 2012: 60-61.

προέλευσης και προσωπικά προσκειμένων σε κάποιον τοπάρχη με προσβάσεις στο κρατικό μηχανισμό, ο οποίος προσπαθούσε να προωθήσει τα προσωπικά ή τοπικά συμφέροντα της εκλογικής του βάσης»¹⁴.

Τοιουτοτρόπως στις γενεσιουργές αιτίες συγκρότησης-συγκράτησης των πολιτικών σχηματισμών/κόμματος στο νεοελληνικό κράτος εμπεριέχονται η πατρωνία, το ιδιοτελές-εγωιστικό συμφέρον εξουσίας και η ξενική εξάρτηση. Ειδικότερα και κατά τον Φρειδερίκο Τιρς, η δημιουργία των «μη κρατικών κοινοτήτων προστασίας με ισχυρούς αρχηγούς» κατά τη διάρκεια της Οθωμανοκρατίας συνώθησε στην «ομαδοποίηση των συμφερόντων» η οποία και διαμόρφωσε τα κόμματα. Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκε η υπόθεση ότι τα ελληνικά κόμματα συνιστούν πελατειακές ενώσεις¹⁵, με σκοπό την εξυπηρέτηση ιδιοτελών συμφερόντων.

Συνεπαγόμενα η πραγμάτωση ιδιοτελών συμφερόντων αναγάγει την επιδίωξη της πολιτικής εξουσίας σε αυτοσκοπό των κομμάτων. Κατά τούτο ως δεύτερο αίτιο της κομματικής συγκρότησης παρουσιάζεται αυτό που ο Γεώργιος Λουδοβίκος Μάουρερ περιέγραψε ως «εγωιστική επιδίωξη της εξουσίας, του μόνου σκοπού που υπηρετούσαν οι πολιτικές ομάδες».

Πάραυτα η αδυναμία εσωτερικής νομιμοποίησης συνωθούσε τους νεοφανείς ελληνικούς κομματικούς σχηματισμούς στην αναζήτηση ξενική προστασίας και εξάρτησης, ως ικανής και αναγκαίας συνθήκης για την επιβίωσή τους και την ανάρρηση στην εξουσία. Αυτή είναι και η τελευταία, αλλά οπωσδήποτε σημαίνουσα, αιτία της ανάπτυξης του κομματικού φαινομένου στον ελλαδικό χώρο, ενόσω η ομαδοποίηση ετερόκλητων υποκειμένων σε συμπαγής πολιτικούς σχηματισμούς εκκινείται υπό το πρόσχημα της εσωτερικής νομιμοποίησης των πολιτικών των μεγάλων δυνάμεων της εποχής, που διαχειρίζονταν την κατάληξη του ανατολικού ζητήματος.

Έχοντας ήδη περιγράψει τις γενεσιουργές αιτίες του κομματικού φαινομένου στον ελλαδικό χώρο, επανερχόμαστε στο κεντρικό ερώτημα της μελέτης που συνοψίζεται ως εξής: ποιοι ήταν οι παράγοντες που συνώθησαν την προεστική τάξη της ελλαδικής κοινωνίας στην αποκλειστική της ενασχόληση με την πολιτική λειτουργία¹⁶;

¹⁴ Διαμαντόπουλος 1997: 39. Επίσης, βλ. και Δερτιλής 1999: 135.

¹⁵ Το σύστημα των πελατειακών σχέσεων αναδεικνύεται σε αφετηριακή αρχή κάθε μελέτης για τα ελληνικά κόμματα (Petrooulos, 1985: 66).

¹⁶ Σύμφωνα με τον Γάλλο πρέσβη Piscatory (βλ. Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Memoires et documents, Grèce. T.6, σ.74 επ.) το 1841 ολόκληρο σχεδόν το πολιτικό προσωπικό της Ελλάδας απαρτιζόταν από κοτζαμπάσηδες. Βλ. Διαμαντόπουλος 1997: 40. Ο προσανατολισμός της προουχοντικής τάξης στην ενάσκηση της πολιτικής ως επάγγελμα, θα αποτελέσει την κυρίαρχη δραστηριότητά της για περισσότερο από 100 χρόνια μετά την αναγνώριση της ελληνικής ανεξαρτησίας.

Στην ιδιοποίηση της πολιτικής εξουσίας και κατ' επέκταση του κράτους, μέσω των πελατειακών πρακτικών από την προεστική ολιγαρχία¹⁷, συνώθησαν μια σειρά από παράγοντες, μεταξύ των οποίων η βαυαροκρατία, με την επιβολή του συγκεντρωτικού δυτικού τύπου κράτους, η κοινωνικό-οικονομική σύνθεση του ελλαδικού πληθυσμού (μικροϊδιοκτήτες και ακτήμονες) καθώς και ο προηγούμενος σφετερισμός των κοινών από τις προυχοντικές ελίτ λίγο πριν και κατά τη διάρκεια του αγώνα της παλιγγενεσίας. Ακολούθως, η επικράτηση-εγκαθίδρυση της κοινοβουλευτικής μοναρχίας με την εισαγωγή του δικαιώματος της καθολικής ψηφοφορίας¹⁸, θα αποτελέσει το αξονικό μέσο για την επιβολή της οικονομικοπολιτικής και κοινωνικής κυριαρχίας των προεστών και τη διαμόρφωση-άρθρωση της πολιτικής/πολιτειακής δομής υπό το διατακτικό της πελατειακής λογικής¹⁹.

Με διαφορετικά λόγια, η καθιέρωση της συνταγματικής μοναρχίας με βάση την αρχή της καθολικής ψηφοφορίας είχε διττή λειτουργία για τα κόμματα εξουσίας· το κράτος όχημα και λάφυρο. Από τη μια πλευρά, αποτελεί το όχημα για την ιδιοποίηση της πολιτικής λειτουργίας από την προεστική/προυχοντική τάξη. Από την άλλη πλευρά, το κράτος θα χρησιμοποιηθεί εργαλειακά από τη δεύτερη, για την αύξηση των οικονομικών της πλεονασμάτων και τη μεγέθυνση της κοινωνικοπολιτικής της επιρροής. Συγκεκριμένα, από τη στιγμή που η καταστατική λειτουργία του νεοελληνικού κράτους περιορίζεται στον ρόλο του παρόχου εργασίας (εργοδότης) «οι φορείς του μπορούν άνετα να το χρησιμοποιήσουν για τη διεύρυνση και την εμπέδωση της κοινωνικής τους επιρροής. Αυτό έγινε με το λεγόμενο πελατειακό σύστημα, με τη χρησιμοποίηση δηλαδή των πολιτικών θεσμών για τη σύσφιξη προσωπικών σχέσεων εξάρτησης στο επίπεδο της τοπικής κοινωνίας»²⁰.

Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει και ο Παναγιώτης Κονδύλης, η ίδρυση της κοινοβουλευτικής μοναρχίας στην περίοδο του Όθωνα έδωσε στο πολιτικό σύστημα τη δυνατότητα κατοχής του κρατικού μηχανισμού και τη μετατροπή του σε κομματικό. Από εδώ και στο εξής, η άσκηση της πολιτικής εξουσίας δεν είναι

¹⁷ Το πελατειακό σύστημα χρησιμοποιήθηκε αφενός για τον διαδικαστικό περιορισμό του κοινοβουλευτικού συστήματος και αφετέρου για την απόσχιση της πολιτικής-κοινωνικής ελευθερίας, με απότοκο η σχέση κυβερνώντων-κυβερνωμένων να μετατίθεται στο εξωθεσμικό διαπροσωπικό επίπεδο.

¹⁸ Όπως επισημαίνει ο Θανάσης Διαμαντόπουλος (1997: 42), «η ταχεία εισαγωγή της καθολικής ψήφου- που τυπικά θεσμοθετήθηκε με το σύνταγμα του 1864 αλλά ουσιαστικά, με μικρές αποκλίσεις, ίσχυε και υπό το σύνταγμα του 1844- αντανάκλυνε σε μεγάλο βαθμό τη φροντίδα των προεστών να επιβάλουν, δια των τοπικών πελατειακών δικτύων τους, τη διαρκή παρουσία τους στα δημόσια αξιώματα». Αναλυτικότερα για την εισαγωγή της αρχής της καθολικής ψηφοφορίας με το σύνταγμα του 1843 και την συνταγματική της κατοχύρωση με το Σύνταγμα του 1864, βλ. Πετρίδης 1984; Αλιβιζάτος 1981.

¹⁹ Βεγλερής 1977. Ιδίως τα άρθρα των Κοντογιώργη, Δερτιλή, Μουζέλη, Τσουκαλά.

²⁰ Κοντογιώργη 1985: 95.

ένας τρόπος για την προάσπιση του κοινού συμφέροντος, αλλά ένας αγώνας για την κατάκτηση και νομή του δημόσιου πλούτου²¹.

3. Το ελληνικό κοινωνικοπολιτικό σύστημα. Κεντρικές μεταβλητές και λειτουργία

Η ενδημική αυτή πολιτική παθολογία, η οποία συνιστά και την κεντρική υπόθεση εργασίας της μελέτης μας, αντικατοπτρίζεται εναργώς ως ειδοποιό χαρακτηριστικό του νεοτερικού ελληνικού πολιτικού συστήματος-κωλυτοκρατία. Λόγω εσωτερικών-εξωτερικών αιτίων (αποσυλλογικοποίηση της κοινωνίας πολιτών, εξαρτησιακή λογική) τα κόμματα εξουσίας θα ιδιοποιηθούν το σύνολο της πολιτικής λειτουργίας με σκοπό την εξυπηρέτηση των μικροπολιτικών τους στόχων.

Πως ορίζεται όμως το φαινόμενο της κομματικής ολιγαρχίας-κομματοκρατίας και ποιες είναι οι συμπαρομαρτούσες του απολήξεις; Ως κομματοκρατία ορίζουμε την ταύτιση του κομματικού με το πολιτικό σύστημα και την ολοκληρωτική ιδιοποίηση του δεύτερου από το πρώτο. Πρόκειται για την κατάσταση εκείνη κατά την οποία το/τα κόμμα/κόμματα αυτονομείται/αυτονομούνται από την κοινωνία των πολιτών και κυριαρχεί/κυριαρχούν πάνω στο πολιτικό σύστημα, εγκαθιδρύοντας ένα ολιγαρχικό καθεστώς, το οποίο καταδυναστεύει κάθε πτυχή του κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού δημόσιου βίου²². Συναφώς ο Γ. Κοντογιώργης επισημαίνει: «Ως πολιτικό σύστημα, (η κομματοκρατία) μεταθέτει ευρέως το επίκεντρο της πολιτικής λειτουργίας από το περιβάλλον του δημοσίου χώρου, που ενσαρκώνει το κράτος, στην περιοχή του αθέσμητου πεδίου της πολιτικής, το οποίο ο δημόσιος χώρος, υποτασσόμενος, καλείται να υπηρετήσει»²³.

Η διαδικασία αυτή, η οποία αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό του ελληνικού πολιτικού συστήματος, αποδιαρθρώνει τον συλλογικό κοινωνικό ιστό ενισχύοντας την εκτελεστική εξουσία. Αποτέλεσμα είναι η διαμόρφωση μιας ετεροβαρούς σχέσης μεταξύ μιας αδύναμης φαινομενικά κοινωνίας και ενός ισχυρού κράτους. Το κυβερνών κόμμα ιδιοποιείται τον κρατικό μηχανισμό και μετατρέπεται από εντολοδόχο της κοινωνίας σε αποκλειστικό διαχειριστή του πολιτικού συστήματος. Γενικότερα «η κομματοκρατία προσεγγίζει την πολιτική με όρους αποκλειστικής νομής» παραπέμποντας «σε μία ευρύτερη αναδιανεμητική πρόταση, η οποία δεν αναφέρεται αμέσως στα θεμέλια του συστήματος (τις σχέσεις ιδιοκτησίας, τη φύση της κοινωνίας κτλ.),[...]. Επικεντρώνεται, κυρίως, στη διαχείριση του κοινωνικού γίνεσθαι και στην (ανα-)διανομή του «δημοσίου» αγαθού, στο πλαίσιο ενός περιβάλλοντος πολιτικών ισορροπιών, όπου τα μέλη του κοινωνικού σώματος διαπλέκονται συστατικά με τους συντελεστές των

²¹ Κονδύλης 1997: 20-22.

²² Γιανναράς 2002: 7.

²³ Κοντογιώργης 2007: 699.

πολιτικών δυνάμεων, κατά τρόπο διαρκή, που υπερβαίνει την απλή εκλογική αναμέτρηση»²⁴.

Συνεπαγόμενα, η μέθεξη εντολέα-εντολοδόχου, ελεγκτή-ελεγχόμενου, δημιουργεί τις ικανές-αναγκαίες συνθήκες για τη γέννηση και ανάπτυξη της διαφθοράς/διαπλοκής. Δηλαδή, στον βαθμό που η αποκλειστική διαχείριση της κρατικής δομής και η καταχρηστική νομή του δημόσιου αγαθού ανάγεται σε τελικό ζητούμενο της εκάστοτε κυβερνητικής ελίτ, με συνεπακόλουθο τη δημιουργία και συντήρηση μιας κοινωνίας πελατών και όχι πολιτών, η διαφθορά και η διαπλοκή εγγράφονται ως χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ελληνικού πολιτικού συστήματος²⁵. Ο πολίτης, που αποτελούσε ενεργό μέρος της πολιτείας, μετατρέπεται σε πελάτη από τη στιγμή που το πολιτικό σύστημα παύει να του εκχωρεί-αναγνωρίζει οποιοδήποτε ρόλο στην πολιτική λειτουργία. Υπό αυτό το πρίσμα, το κόμμα εμφανίζεται όχι ως αντιπρόσωπος αλλά ως διαμεσολαβητής της κοινωνίας με την πολιτική εξουσία, δημιουργώντας ένα αμιγώς πελατειακό σύστημα με το ίδιο διαχειριστή και επικαρπωτή του κράτους το οποίο υποτάσσεται στους σκοπούς του πελατειακού συστήματος²⁶. Ως γενικότερα αποτελέσματα της κομματοκρατίας, καταγράφονται η απαξίωση της πολιτικής ως λειτούργημα, η άλωση-κατοχή του κράτους από το κυβερνών κόμμα και τις οικονομικές-πολιτικές ομάδες συμφερόντων, η γιγάντωση του φαινομένου της διαφθοράς/διαπλοκής, ο παραγκωνισμός των κοινωνικών ζητημάτων από τον δημόσιο διάλογο, κ.ά.

4. Περιπτωσιολογική ανάλυση του νεοελληνικού πολιτικού συστήματος της κομματοκρατίας

Το πόσο συμφυές με το προδιαγεγραμμένο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της κομματοκρατίας είναι το νεοελληνικό πολιτικό σύστημα, καταδεικνύεται εναργώς μέσα από την περιπτωσιολογική του ανάλυση. Η αναδρομή στην ιστορική διαχρονία του νεοελληνικού κράτους καθιστά εναργείς τις θεμελιακές συνιστώσες της ελληνικής κομματοκρατίας και των συμπαρομαρτούντων αποτελεσμάτων της, στο ενδοκρατικό και διακρατικό επίπεδο.

Πρωταρχικά, η καθολική αποτυχία της ελληνικής επανάστασης –ως προς το διακύβευμα της εθνικής ολοκλήρωσης– και η προκρινόμενη λύση της δοτής ανεξαρτησίας, υπό το καθεστώς της απόλυτης επικυριαρχίας των τριών εγγυητριών δυνάμεων, προδηλώνει τη θεμελιώδη πολιτική στάση της ευρωπαϊκής δεσποτείας στην αποτροπή ανάπτυξης-οργάνωσης ενός ισχυρού-

²⁴ Ο.π.

²⁵ Όπως περιγράφει ο Γιώργος Κοντογιώργης: «Ένα κόμμα που φιλοδοξεί να πετύχει στις εκλογές, χρειάζεται πολλά εκατομμύρια. Πού τα βρίσκει; Στη διαπλοκή. Με τον διαμοιρασμό των ιματίων του κράτους στους χορηγούς χρήματος ή επικοινωνίας. Η νομιμοποίηση της διαφθοράς (π.χ. των χορηγιών) οδηγεί συγχρόνως στην εκτροπή της πολιτικής από τον σκοπό της» (Κοντογιώργης 2008).

²⁶ Βλ. Κοντογιώργης 2012:166-169.

ανεξάρτητου ελληνικού κράτους μέσω της γεωγραφικής του σμίκρυνσης και της πολιτικής-οικονομικής του εξάρτησης²⁷.

Ακολουθως, η ανεπάρκεια των εσωτερικών συντελεστών ισχύος και η τραγική απόληξη της πολιτικής πράξης του πρώτου Έλληνα κυβερνήτη, Ι. Καποδίστρια, να συγκροτήσει τις στοιχειώδεις δομές για την ύπαρξη και λειτουργία του νεοελληνικού κράτους, με συστατικό εταίρο την κοινωνία πολιτών, θα οδηγήσουν στην ανάπτυξη-εξάπλωση της πολιτικής παθογένειας. Μέσω του εκφραλισμού της πολιτειακής δομής κατά την οθωνική περίοδο, με πρωτεργάτη τον πρώτο συνταγματικό πρωθυπουργό και ονοματοδότη της «μεγάλης ταύτης ιδέας», Ι. Κωλέττη. Άξιος συνεχιστής της πολιτικής πατρωνίας αναδεικνύεται ο Θ. Δηλιγιάννης, μετατρέποντας το κομματικό συμφέρον σ' εθνικό και απομειώνοντας τους εσωτερικούς συντελεστές ισχύος. Κατά τούτο, δεν είναι τυχαίο ότι το κορυφαίο σημείο του εκφραλισμού της πολιτικής ζωής και της κοινοκρατίας είναι ο πόλεμος του 1897, με την εναργή απόδειξη της εργαλειώδους χρήσης της Μεγάλης Ιδέας για την εξυπηρέτηση των μικροπολιτικών σκοπών της πολιτικής ηγεσίας (εσωτερική νομιμοποίηση για διατήρηση της πολιτικής εξουσίας)²⁸. Η ανυπαρξία εθνικής στρατηγικής και η απουσία των στοιχειωδών συντελεστών οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος, για την προάσπιση της εδαφικής ακεραιότητας και την προστασία του ελληνικού έθνους, θα οδηγήσουν τη χώρα στην εθνική της ταπείνωση και στην εισαγωγή της σε καθεστώς διεθνούς οικονομικού ελέγχου (1898)²⁹. Τη λύση στο ελληνικό πολιτικό, οικονομικό και στρατηγικό αδιέξοδο θα δώσει το κίνημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου στο Γουδί (1909) συνεπικουρούμενο από την κατά «συνθήκη» ελληνική αστική τάξη, μ' επακόλουθο την είσοδο του Ελευθερίου Βενιζέλου στην ελληνική πολιτική σκηνή³⁰. Η περίοδος του Βενιζέλου στη διαχείριση του πολιτικού βίου της χώρας δεν σηματοδοτεί μόνο την έναρξη της εσωτερικής κοινωνικοπολιτικής και οικονομικοστρατιωτικής ανασυγκρότησης αλλά και την εξωτερική ανάταση του ελληνικού έθνους-κράτους. Πάραυτα, η εσωτερική υπονόμευση (απόρροια του εθνικού διχασμού) του μικρασιατικού εγχειρήματος, από τους φορείς του παλαιοκομματισμού-κοινοκρατίας και του θρόνου, θα παρωθήσει στην ανάπτυξη των διαδικασιών-λειτουργιών κατάκτησης-μονοπώλησης της κυβερνητικής αρχής από τους εκάστοτε κοινοκρατικούς σχηματισμούς, παραμερίζοντας τα μείζονα εθνικά ζητήματα³¹. Για

²⁷ Ο Βρετανός πρέσβης στην Αθήνα, ναύαρχος Λάιονς έλεγε στον Πρώσο ομόλογό του, το 1839: «Μια πραγματικά ανεξάρτητη Ελλάδα είναι ανοησία. Η Ελλάδα είναι είτε ρωσική είτε αγγλική επειδή δεν επιτρέπεται να είναι ρωσική, πρέπει να είναι αγγλική... Ο ρόλος της Αγγλίας καθορίζεται από αυτά τα λόγια και, να είστε βέβαιοι, η Αγγλία θα παίξει αυτό το ρόλο και θα εκμηδενίσει όλα τα εμπόδια που βρίσκονται στο δρόμο της. Αυτό δεν είναι ζήτημα των Ουίγων ή των Τόρηδων, είναι ζήτημα της Βρετανίας». Παρατίθεται στο Hering 2012: 309-310.

²⁸ Βλέπε Κοντογιώργης, 2012: 351-369.

²⁹ Για εκτενή ανάλυση, βλ. Τσιριγώτης 2013: κεφ. 9.

³⁰ Ο.π., κεφ. 10.

³¹ Βλ. εκτενέστερα Τσιριγώτης 2010.

παράδειγμα την περίοδο του μεσοπολέμου, είναι εναργής η σύμπνοια μεταξύ των δυο διαφορετικών ιδεολογικών παρατάξεων –βασιλικοί και βενιζελικοί– στη διαμόρφωση ενός ισχυρού παρεμβατικού κράτους οργανικά εξαρτημένου από την άρχουσα πολιτική τάξη. Τοιούτοτρόπως η σύγκρουση για τη νομή της πολιτικής εξουσίας θα προσλάβει υπέρμετρες διαστάσεις αμέσως μετά το τέλος του Β'Π.Π. όπου ο αντιστασιακός αγώνας των ελληνικών πολιτικοστρατιωτικών ομάδων του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ θα μετατραπεί σ' έναν ολοκληρωτικό και μακροχρόνιο εμφύλιο πόλεμο³². Η είσοδος της Ελλάδας στη μεταπολεμική περίοδο σηματοδοτείται από την πολιτική κυριαρχία (δεκαετία 1950 έως και αρχές της δεκαετίας του 1960) της συντηρητικής πολιτικής παράταξης, απότοκο της ήττας του αντίπαλου ιδεολογικά κομμουνισμού. Κύριο χαρακτηριστικό εκείνης της περιόδου είναι η συγκρότηση ισχυρών μονοκομματικών κυβερνήσεων με αντικειμενικό στόχο την εσωτερική οικονομική ανασυγκρότηση μέσω του αποκλειστικού ελέγχου του κρατικού οργανισμού από το κυβερνών κόμμα. Η εξέλιξη αυτή, που μαρτυρά την εσωτερική λογική του ελληνικού πολιτικού φαυλοκρατικού συστήματος, καθίσταται πρόδηλη με την απουσία μιας συγκροτημένης πρότασης εθνικής στρατηγικής για τη διαχείριση των ανοιχτών ζητημάτων του κυπριακού ελληνισμού, απολήγοντας στην τουρκική εισβολή και κατοχή του βόρειου τμήματος της Κύπρου ως το κύκνειο άσμα του αυταρχικού απριλιανού καθεστώτος³³.

Ακόμη μία νέα σελίδα στο βιβλίο της ελλαδικής πολιτικής παθογένειας διανοίγεται τη μεταπολιτευτική περίοδο, σηματοδοτώντας την ολική επαναφορά στο καθεστώς της νεοελληνικής φαυλοκρατίας του 19ου αιώνα και προαναγγέλλοντας την πρωτογενή αιτία της σύγκαιρης ελληνικής κρίσης. Το πλέον τυπικό παράδειγμα κομματοκρατίας στη σύγχρονη ελληνική πολιτική ιστορία, αποτελεί η τρίτη Ελληνική Δημοκρατία³⁴, λόγω του αδιαμφισβήτητου ρόλου των κομμάτων εξουσίας σε αποκλειστικά θεσμικά όργανα κοινωνικοπολιτικής εκπροσώπησης. Με βάση την ενυπάρχουσα θεωρητική και εμπειρική έρευνα, τα δύο κυβερνώντα κόμματα στην Ελλάδα, το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία, τα οποία δέσποζαν στην ελληνική μεταπολιτευτική πολιτική σκηνή, χρησιμοποίησαν τον κρατικό μηχανισμό για την εγκαθίδρυση-ενίσχυση της πολιτικής τους ηγεμονίας³⁵. Ειδικότερα, μέσα από την οργάνωση-ανάπτυξη ευμεγεθών πελατειακών δικτύων, αξιοποίησαν την κυρίαρχη πολιτική τους θέση για την ιδιοποίηση-κατοχή του κρατικού μηχανισμού, προάγοντας παράλληλα τα οργανωμένα συμφέροντα μεμονωμένων συντεχνιακών-παραταξιακών ομάδων. Αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής είναι τα συμπτώματα των φαινομένων κοινωνικοπολιτικής παθογένειας: η διαφθορά-διαπλοκή, οι πελατειακές σχέσεις, η αναποτελεσματικότητα, οι ανεπάρκειες της δημόσιας διοίκησης, η απουσία του

³² Βλ., Τσιριγώτης 2013: κεφ. 14.

³³ Ο.π. κεφ. 15-18.

³⁴ Βλ. σχετικά, Χαραλάμπης 1989: 323; Κοροβίνης, 2008.

³⁵ Manolopoulos, 2011: 89-90; Pappas 2013: 35-7.

κράτους πρόνοιας, τα σκάνδαλα, η φοροδιαφυγή³⁶. Εν ολίγοις, από το 1974 και μετέπειτα, οι ελληνικές κυβερνήσεις απέτυχαν στην εκπλήρωση του αντικειμενικού τους ρόλου, ως αποκλειστικοί διαχειριστές της πολιτικής και εν μέρει της οικονομικής εξουσίας³⁷.

Τουναντίον, αυτό στο οποίο επιδόθηκαν συστηματικά και μεθοδικά ήταν ο «πελατειακός κρατισμός». Από τη μια πλευρά αύξησαν το μέγεθος των δημοσίων οργανισμών-υπηρεσιών (κατά την περίοδο της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ τη δεκαετία του 1980 αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων αυξήθηκε κατά 32%)³⁸. Από την άλλη πλευρά, υιοθέτησαν έναν παθητικό, καταναλωτικό, δυτικό τρόπο του βίου, απομακρύνοντάς τον από τις προοπτικές μιας υγιούς χρηματοοικονομικής ανάπτυξης μέσω των βιώσιμων επενδύσεων, της υψηλής ανταγωνιστικότητας και της κινητοποίησης των παραγωγικών δυνάμεων του ελλαδικού χώρου (π.χ. εμπόριο, η ναυτιλία, η γεωργία). Οι συνθήκες αυτές επιδεινώθηκαν μετά τη δεκαετία του 1990, ιδιαίτερα με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, όταν οι ελληνικές κυβερνήσεις ακολούθησαν ως οικονομικό πρόταγμα το δίπολο υπέρμετρος εξωτερικός δανεισμός/εσωτερική κατανάλωση³⁹. Τοιουτοτρόπως και οι προ-μνημονιακές ελληνικές κυβερνήσεις στις αρχές του 21^ο αιώνα ακολούθησαν την ίδια πολιτική- πελατειακός κρατισμός. Όπως καταδεικνύεται από μελέτη της Τράπεζας της Ελλάδας, εάν οι μισθολογικές αυξήσεις την περίοδο 2000-2009 διατηρούνταν στο ύψος του πληθωρισμού και δεν αυξανόταν ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων, το ελληνικό δημόσιο χρέος το 2009 θα ήταν μειωμένο κατά 31% του ΑΕΠ. Επίσης, εάν τα έσοδα από τη φορολογία δεν κατέρχονταν στο 37,3% το 2009 από το 43,5% το 2000, το δημόσιο χρέος θα αποκλιμακωνόταν κατά 26% του ΑΕΠ, και θα βρίσκονταν κατά 57% χαμηλότερα (άρα κάτω από το όριο του 100%) με συνεπαγόμενα η Αθήνα να απέφευγε τη κρίση δανεισμού. Στο ίδιο πλαίσιο καταγράφεται και η ραγδαία αύξηση της μισθολογικής και συνταξιοδοτικής δαπάνης, κατά την περίοδο 2000-2009, με διπλασιασμό των συντάξεων και πολλαπλασιασμό των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων κατά 71%. Οι υψηλότερες μισθολογικές αυξήσεις πραγματοποιήθηκαν σε υπαλλήλους των επιχειρήσεων κοινής ωφελείας που, ειδικά την περίοδο 2002-2004, ξεπέρασαν κατά μέσο όρο το 10%. Ακόμη και το 2008, όταν η οικονομικοπολιτική κρίση ήταν προ των πυλών, πραγματοποιήθηκαν μισθολογικές αυξήσεις κατά 7,1%, στον στενό δημόσιο τομέα και κατά 8,2 % στις ΔΕΚΟ⁴⁰.

Στο σημείο αυτό επιβάλλεται ν' απαντήσουμε και στη δεύτερη πτυχή του τιθέμενου ζητήματος, αναφορικά με τα αποτελέσματα της πολιτικής της κομματοκρατίας στο διακρατικό/διεθνές επίπεδο. Ως κοινή συνισταμένη της ολοκληρωτικής κατίσχυσης της ολιγαρχικής κομματοκρατίας στο ελληνικό

³⁶Kaplanoglou&Rapanos 2013: 283-304.

³⁷ Βλ. Τσιριγώτης 2013.

³⁸Sotiropoulos 1993: 43-56.

³⁹ Pagoulatos & Triantopoulos 2009: 37;Katsimi&Moutos 2010: 569-570.

⁴⁰Λούλης 2012: 85.

κοινωνικοπολιτικό σύστημα, εγγράφεται η εξομίωση του εθνικού με τον κομματικό πατριωτισμό⁴¹. Απότοκο της εξέλιξης αυτής είναι η κομματικοποίηση των εθνικών θεμάτων, η εσωτερική τους εκμετάλλευση, ο μικροπολιτικός τους χειρισμός και η διασύνδεσή τους με ζητήματα προσωπικού γοήτρου-κύρους και συμφερόντων⁴². Με διαφορετική διατύπωση, το διατακτικό της ελληνικής υψηλής στρατηγικής εμφορείται περισσότερο από εσωτερικές πολιτικές σκοπιμότητες και λιγότερο από το εθνικό συμφέρον· πρόταξη κομματικού έναντι εθνικού πατριωτισμού.⁴³

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πολιτική διαχείριση της ονοματοδοσίας των Σκοπίων τη δεκαετία του 1990. Η απουσία μιας συγκροτημένης πρότασης υψηλής στρατηγικής, από τις κυβερνήσεις των Κ. Μητσοτάκη και Α. Παπανδρέου, εδράζεται στο γεγονός της υποταγής του εθνικού στον κομματικό πατριωτισμό, με απότοκο την αυτό-παγίδευση της πολιτικής τους πράξης σ' έναν φαύλο κύκλο μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων⁴⁴. Αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής ήταν η υποβάθμιση της γεωπολιτικής-γεωστρατηγικής σημασία της Ελλάδας και η υπονόμηση των κεντρικών πολιτικών στόχων της ελληνικής υψηλής στρατηγικής-ανάληψη ενεργού πολιτικοοικονομικού ρόλου της Ελλάδας στα Βαλκάνια, εδραίωση της θέσης και του ρόλου της στην Ε.Ε., διεθνής νομιμοποίηση, (εξωτερική πολιτικό-διπλωματική εξισορρόπηση), των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στο Αιγαίο-Κύπρο.

Ανάλογα και αντίστοιχα διαγιγνώσκουμε την απουσία ενός μακρόπνοου εθνικού προτάγματος -υψηλής στρατηγικής- για την παραγωγή ασφάλειας και την προάσπιση των ζωτικών συμφερόντων του ελληνισμού στην Κύπρο. Οι συνέχεις εναλλαγές της ελληνικής πολιτικο-στρατηγικής πράξης, εκκινώντας με την “θεωρία των χαμένων ευκαιριών”, το δόγμα του “εθνικού κέντρου” και απολήγοντας στα πολλαπλά σχέδια Ανάν, καταδεικνύουν την προτεραιότητα της εσωτερικής έναντι της εξωτερικής πολιτικής⁴⁵ και συνεπακόλουθα την υποταγή του εθνικού στον κομματικό πατριωτισμό.

Τέλος, ως κορυφαίο παράδειγμα φαυλοκρατικής-ανορθολογικής διαχείρισης των μείζονων εθνικών ζητημάτων, χαρακτηρίζεται η σύγκαιρη κοινωνικοπολιτική και οικονομική κρίση του ελληνικού κράτους. Η εναργής

⁴¹ Βλέπε σχετικά Κοντογιώργης 2006.

⁴² Βλ. Κονδύλης 1992: 170-171.

⁴³ Χαρακτηριστικά ο Κ. Μητσοτάκης, αναφερόμενος στο ζήτημα της ονοματοδοσίας των Σκοπίων, περιγράφει εναργώς την εν λόγω προβληματική: «Δυστυχώς στην εξέλιξη της υπόθεσης τα πράγματα ξέφυγαν από τα χέρια μου. Δημιουργήθηκε μια ανεξέλεγκτη δυναμική σε ένα λαό που επέδειξε για το συγκεκριμένο θέμα πολύ μεγάλη ευαισθησία. Σηκώθηκε ένα κύμα και μας σκέπασε. Η οριακή πλειοψηφία που είχα στη Βουλή οδήγησε και στη δική μου αναποτελεσματικότητα». Παρατίθεται στο Σκυλακάκης 1995: 4.

⁴⁴ Βλ. αναλυτικότερα, Τσιριγώτης 2013: κεφ. 21.

⁴⁵ Όπως επισημαίνει ο Γ. Κοντογιώργης (2006): «Η συγκρότηση του προτάγματος της εξωτερικής πολιτικής, έχοντας ως σημείο αναφοράς τις προτεραιότητες και ιδίως τις προϋποθέσεις της εσωτερικής πολιτικής, κάνει την υλοποίησή του εξ αντικειμένου αδιέξοδη».

διάσταση που παρατηρείται μεταξύ της προεκλογικής ρητορείας και της πολιτικής πράξης του συνόλου των ελληνικών κομμάτων που διαχειρίστηκαν τη μνημονιακή πορεία της χώρας, προδηλώνει και επιβεβαιώνει τη σύσταση τη πολιτική τους, ως ένα αμάλγαμα φαυλοκρατίας-λαϊκισμού και πελατειακών πρακτικών.

5. Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας την παρούσα ανάλυση της ελληνικής κομματοκρατίας, εν είδει σταθεράς του ενδοκρατικού κοινωνικοπολιτικού συστήματος, συννωθούμαστε αβίαστα σε ευθεία αντιπαράθεση με τον θεμελιώδη στόχο της ελληνικής πολιτείας: την προάσπιση-προαγωγή του κοινού συμφέροντος. Όπως χαρακτηριστικά ορίζεται από τον Ε. Βενιζέλο: «η ιθύνουσα την πολιτείαν μου κεντρική αρχή είναι, ότι ο πολιτικός ανήρ οφείλει να έχη γνώμονα πάσης αυτού πράξεως το κοινό συμφέρον και εις το συμφέρον τούτο να υποτάσση άνευ ενδοιασμού το συμφέρον του κόμματος εις ο ανήκει και το των μελών του κόμματος τούτου»⁴⁶.

Αντίθετα για την ελληνική πολιτική ολιγαρχία, ως αντικειμενικός πολιτικός στόχος τίθεται η ιδιοποίηση και νομή του δημόσιου αγαθού για ιδιοτελείς μικροπολιτικούς σκοπούς και ειδικότερα για τη συγκρότηση-συγκράτηση της κομματικής της πελατείας. Η αξονική αιτία του διηνεκούς ελληνικού κοινωνικοπολιτικού προβλήματος εντοπίζεται στο έλλειμμα δημοκρατίας και αντιπροσώπευσης⁴⁷, απόρροια της καθολικής ιδιοποίησης της ιδιότητας εντολέα-εντολοδόχου από τις πολιτικές ομάδες-κόμματα της χώρας, δημιουργώντας μια «δυναστική κομματοκρατία». Το κόμμα αποτελεί το αξονικό μέσο για την κατάκτηση-ιδιοποίηση του κράτους μετασχηματίζοντάς το σε κράτος-εργοδότη. Παρεπόμενο είναι η «διόγκωση του κρατικού μηχανισμού για σκοπούς κομματικούς οφέλους» από το σύνολο των ελληνικών πολιτικών κομμάτων. Η ιδιόμορφη αυτή πελατειακή σχέση μεταξύ πολιτικού-ψηφοφόρου καταγράφεται στην εκποίηση του κράτους από τον πρώτο με αντάλλαγμα να το κατέχει ο ίδιος, «θεμελιώνοντας την ισχύ του στη δυνατότητά του να διανέμει [...] προσοδοφόρες θέσεις και αξιώματα», ενώ ο δεύτερος «παρέχει υποστήριξη προσδοκώντας προστασία»⁴⁸.

Στο πλαίσιο αυτής της συλλογιστικής είναι ηλίου φαινότερο γιατί η συγκαιρινή ελληνική πολιτεία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί κατά τα 'πλατωνικά' κριτήρια ενάρτη. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη «σοφία» της ελληνικής πολιτικής

⁴⁶ Ομιλία του Ε. Βενιζέλου στην πλατεία Συντάγματος, 5 Σεπτεμβρίου 1910. Παρατίθεται στο Δαφνής 1961: 113.

⁴⁷ Σύμφωνα με τον Γ. Κοντογιώργη (2007), θεμελιώδες γνώρισμα της δημοκρατίας είναι η απόσπαση του πολιτικού συστήματος από το κράτος και η ενσάρκωσή του στην κοινωνία. Στην ελληνική περίπτωση, όπου υπάρχει ταύτιση κράτους-πολιτικού συστήματος, η δημοκρατία είναι ανέφικτη.

⁴⁸ Βλ. Κονδύλης 1997: 22.

ηγεσίας για την ένταξη της χώρας στην Οικονομική Νομισματική Ένωση⁴⁹, την «ανδρεία»-«σωφροσύνη» των Ελλήνων πολιτικών αξιωματούχων στην κρίση των Ίμια, στην υπόθεση Οτσαλάν, στην κρίση των S-300. Την απόδοση «δικαιοσύνης» στα μείζονα σκάνδαλα της πολιτικής ζωής του τόπου: Βατοπαίδι, Siemens, χρηματιστήριο, κ.ά. Τη «σωφροσύνη» της πρώτης ελληνικής μνημονιακής κυβέρνησης και των διαδόχων της, που όχι μόνο φρόντισαν να εισάγουν τη χώρα σε καθεστώς διεθνούς επιτροπείας υποθηκεύοντας το δημόσιο πλούτο/δημόσια περιουσία αλλά, ταυτόχρονα, απεμπόλησαν τα χρειώδη κυριαρχικά δικαιώματα της εκάστοτε κρατικής οντότητας για την ύπαρξη-λειτουργία της εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία.

Εν κατακλείδι, στο νεότερο ελληνικό κράτος δεν άρχουν οι άριστοι, αυτοί δηλαδή που αποσκοπούν στο άριστο για την κοινωνία τους, αλλά οι ολίγοι, ήτοι οι αποβλέποντες στο ίδιο πολιτικό-οικονομικό συμφέρον, ακυρώνοντας το κοινό-δημόσιο συμφέρον των πολιτών και συνιστώντας θεσμική παρέκβαση της ορθής πολιτείας.

⁴⁹ Βλ. τη συλλογή κειμένων του Παναγιώτη Ήφαιστου (ΟΝΕ-Ελλάδα. Τρεις έγκαιρες προειδοποιήσεις) στο <https://ifestos.edu.gr/one-ελλάδα-τρεις-έγκαιρες-προειδοποι/> (είσοδος 4 Μαρτίου 2017).

(ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ) ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Chambers, William (1963), "Party Development and Party Action: The American Origins." *Journal of History and Theory* 3(1): 91-120.
- Friedrich, Carl (1958), *La démocratie constitutionnelle*, tr. fr., Paris, P.U.F.
- Hering, Gunnar (2012), *Τα Πολιτικά Κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Kaplanoglou, Georgia & Rapanos, Vassilis V. (2013), "Tax and Trust. The Fiscal Crisis in Greece." *South European Society and Politics* 18(3): 283-304.
- Katsimi, Margarita and Moutos, Thomas (2010), "EMU and the Greek Crisis: the Political-Economy Perspective." *European Journal of Political Economy* 26(4): 568-576.
- Manolopoulos, John (2011), *Greece's Odious Debt: the Looting of the Hellenic Republic by the Euro, the Political Elite and the Investment Community*. London, New York: Anthem Press.
- Pagoulatos, George & Triantopoulos, Christos (2009), "The Return of the Greek Patient. Greece and the 2008 Global Financial Crisis." *South European Society and Politics* 14(1): 35-54.
- Pappas, Takis S. (2013), "Why Greece is Failed." *Journal of Democracy* 24(2): 31-45.
- Petropoulos, John A. (1985), *Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο, 1833-1843*, τομ. Α'. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Sotiropoulos, Dimitris A. (1993), A Colossus with Feet of Clay: The State in Post-Authoritarian Greece." In Harry J. Psomiades and Stavros B. Thomadakis (eds) *Greece, the New Europe, and the Changing International Order*. New York: Pella, 43-56.
- Αλιβιζάτος, Νίκος (1981), *Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, Τεύχος Α' (1821-1941)*. Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας.
- Βεγληρής, Φαίδων [κ.ά.], Γ. Κοντογιώργης (εισαγ-επιμ.) (1977), *Κοινωνικές και Πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εξάντας.
- Γιανναράς, Χρήστος (2002), *Κομματοκρατία. Όταν οι Πολίτες Υπερψηφίζουν τη Ληλασία της Ζωής τους*. Αθήνα: Πατάκης.
- Δαφνής, Γρηγόριος (1961), *Τα Ελληνικά Πολιτικά Κόμματα, 1821-1961*. Αθήνα: Γαλαξίας.
- Δερτιλής, Γιώργος Β. (1999), *Κοινωνικός Μετασχηματισμός και Στρατιωτική Επέμβαση, 1880-1909*. Αθήνα: Εξάντας.
- Διαμαντόπουλος, Θανάσης (1997), *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή. Εικοστός Αιώνας. Από την Προβενιζελική στη Μεταπαπανδρεϊκή Εποχή*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Διαμαντόπουλος, Θανάσης (1993), *Το Κομματικό Φαινόμενο. Μορφές, Συστήματα και Οικογένειες Κομμάτων*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κονδύλης, Παναγιώτης (1992), *Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- (1997), *Η Παρακμή του Αστικού Πολιτισμού. Από τη Μοντέρνα στη Μεταμοντέρνα Εποχή κι από τον Φιλελευθερισμό στη Μαζική Δημοκρατία*. Αθήνα: Θεμέλιο.

- Κοντογιώργης, Γιώργος Δ. (1982), *Κοινωνική Δυναμική και Πολιτική Αυτοδιοίκηση. Οι Ελληνικές Κοινότητες της τουρκοκρατίας*. Αθήνα: Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνης.
- (1985), *Πολιτικό Σύστημα και Πολιτική*. Αθήνα: Πολύτυπο.
 - (2006), “Η Εξωτερική Πολιτική και το Ελληνικό Εσωτερικό Πρόβλημα.” *Αντί* 876.
 - (2007), *Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση*. Αθήνα: Πατάκης.
 - (2008), *Το Σημερινό Σύστημα δεν Είναι Δημοκρατία. Συνέντευξη στην Καθημερινή* 3.2.2008. <http://www.kathimerini.gr/312323/article/politismos/arxeio-politismoy/to-systhma-shmera-den-einai-dhmokratia>.
 - (2012), *Κομματοκρατία και Δυναστικό Κράτος. Μια Ερμηνεία του Ελληνικού Αδιεξόδου*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κοροβίνης, Ευάγγελος (2008), *Η Νεοελληνική Φαυλοκρατία*. Αθήνα: Αρμός.
- Λούλης, Γιάννης (2012), *Που Οδηγείται η Ελλάδα. Η Χρεωκοπία του Κομματικού Συστήματος*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Πετρίδης, Πάυλος (1984), *Πολιτικές Δυνάμεις και Συνταγματικοί Θεσμοί στην Νεώτερη Ελλάδα 1844-1936*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Σκυλακάκης, Θόδωρος (1995), *Στο Όνομα της Μακεδονίας*. Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική.
- Τσιριγώτης, Διονύσιος (2013), *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία. Διεθνείς Σχέσεις και Διπλωματία*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Χαραλάμης, Δημήτρης (1989), *Πελατειακές Σχέσεις και Λαϊκισμός*. Αθήνα: Εξάντας.